FRANKOFON ADABIYOTINING POSTKOLONIAL PARADIGMADAGI O‘RNI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

dots. Ansori Parvina
Tojik pedagogika instituti
Yaxyoqulova Nigora Shuxratovna
Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti
Roman german filologiyasi fakulteti
Ikkinchi chet tillar kafedrasi o‘qituvchi
yakhyokoulovan@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada frankofon adabiyotining postkolonial paradigma doirasidagi o‘rni va uning rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda frankofon adabiyotning tarixiy shakllanishi, mustamlakachilik merosi bilan bog‘liq lingvistik va madaniy xususiyatlari hamda identitet muammosi yoritiladi. Postkolonial yondashuv asosida til, madaniyat va hokimiyat munosabatlari, shuningdek, madaniy gibridlik va interkultural aloqalar masalalari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek maqolada frankofon adabiyotning global adabiy jarayondagi o‘rni va uning kelajakdagi rivojlanishi ham imkon qadar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari frankofon adabiyotning ko‘p qatlamli, dinamik va o‘zgaruvchan adabiy maydon ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: *frankofon adabiyot, postkolonial paradigma, identitet, madaniy gibridlik, til va madaniyat, diskurs*

Abstract. The article analyzes the place of Francophone literature within the postcolonial paradigm and its development prospects. The study highlights the historical formation of Francophone literature, its linguistic and cultural characteristics associated with the colonial legacy, and the problem of identity. Based on a postcolonial approach, the relationship between language, culture, and power, as well as issues of cultural hybridity and intercultural communication, are examined. The article also analyzes the place of Francophone literature in the global literary process and its future development as much as possible. The results of the study show that Francophone literature is a multilayered, dynamic, and changing literary field.

Keywords: *francophone literature, postcolonial paradigm, identity, cultural hybridity, language and culture, discourse*

Postkolonial adabiyotning shakllanishi mustamlakachilik tizimi tomonidan yuzaga kelgan chuqur tarixiy, ijtimoiy va madaniy oqibatlarga nisbatan intellektual va badiiy javob sifatida talqin etiladi. Ushbu adabiy yo‘nalish mustamlaka va sobiq mustamlaka hududlarida yuzaga kelgan identitet, hokimiyat munosabatlari hamda madaniy o‘zgarishlarni tanqidiy tahlil qilishga yo‘naltirilgan.

Frankofon adabiyoti, ya’ni sobiq fransuz mustamlakalariga mansub mualliflar tomonidan fransuz tilida yaratilgan asarlar majmuasi, postkolonial diskursni o‘rganishda muhim ilmiy maydon sifatida namoyon bo‘ladi. Bu adabiyot mustamlakachilikdan keyingi jamiyatlarning murakkab ijtimoiy-madaniy holatini ifodalash va tahlil qilish imkonini beradi.

Bu adabiy soha o‘zining geografik va madaniy xilma-xilligi bilan ajralib turadi. U Afrika, Karib havzasi hamda Janubi-Sharqiy Osiyo kabi mintaqalarni qamrab oladi. Har bir hudud mustamlakachilik tajribasining o‘ziga xos tarixiy shakllari va postkolonial davrda yuzaga kelgan ijtimoiy-madaniy transformatsiyalar bilan tavsiflanadi.

Postkolonial adabiyotni imperiya kuchlari tomonidan o‘rnatilgan tuzilmalarga qarshi chiqadigan qarama-qarshilik maydoni sifatida ko‘rish mumkin. Bu nigoh faqat G‘arbga xos bo‘lishni to‘xtatadigan va turli nuqtai nazarlarga yo‘l ochadigan ifoda maydonini ifodalaydi. Bu makon mustamlakachilik bilimlarining buzilishi va dekonstruktsiyasini, shuningdek, hukmronlik, chetlashtirish va kuchga asoslangan ikkilik qarama-qarshiliklarni osonlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, postkolonial adabiyot yangi ramziy tartibni ifodalaydi va o‘zining estetikasini, jumladan, yozuvning innovatsion shakllarini rivojlantiradi. U postkolonial tadqiqotlardan o‘zining aniq va ijodiy tabiati bilan ajralib turadi, bu nazariya tomonidan ishlab chiqilgan tanqidiy tamoyillarni adabiy asarlarga qo‘llaydi. Imperiya tuzilmalarini dekonstruksiya qilishga yaqin g‘oya Edvard Said tomonidan quyidagicha ifodalangan*: "Orientalism is a Western style for dominating, restructuring, and having authority over the Orient."*[29]

Xuddi shuningdek, Homi K. Bhabha ikkilik qarama-qarshiliklarni qayta ko‘rib chiqish va yangi madaniy makon yaratish zarurligini ta’kidlaydi: *"The intervention of the Third Space challenges our sense of the historical identity of culture."*[30]

Shuni alohida qayd etish joizki, Fransuz tilida yozilgan Mag‘rib adabiyoti XIX asr oxiridan boshlab asta-sekin rivojlanib bordi va hanuzgacha tanqidiy munozaralar hamda bahslar mavzusi bo‘lib qolmoqda. Biroq u bir xil (gomogen) asarlar majmuasini ifodalamaydi, chunki uning evolyutsiyasi ko‘pincha adabiy avlodlar nuqtayi nazaridan tasvirlanadigan bir necha ketma-ket bosqichlar bilan belgilanadigan tarixiy dinamik jarayonning bir qismi hisoblanadi.

Mustamlakachilikning eng hayratlanarli oqibatlaridan biri fransuz tilining bosib olingan hududlarga tatbiq etilishi edi. Bu lingvistik tarqalish mustamlakachilikni mustamlaka qilingan jamiyatlarni “yaxshilash”ga qaratilgan tsivilizatsiya missiyasi sifatida taqdim etuvchi mafkuraviy munozara bilan birga keldi. Fransuz elitasi tomonidan keng qo‘llaniladigan bu turdagi argumentatsiya mustamlakachilik hukmronligini qonuniylashtirishga xizmat qildi. Shunday qilib, fransuz tili shunchaki aloqa vositasi emas, balki hokimiyat va nazorat vositasi sifatida paydo bo‘ldi. Albert Memmining (1957, 163-bet) ta’kidlashicha, fransuz tili mustamlakachilik tizimi doirasida nafaqat kommunikativ vosita, balki hukmronlik va ijtimoiy nazoratni amalga oshirishga xizmat qiluvchi muhim ideologik instrument sifatida namoyon bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, mazkur tilning joriy etilishi mustamlaka hududlarida madaniy assimilyatsiya jarayonlarini kuchaytirgan hamda mahalliy tillar va identitetlarning siqib chiqarilishiga olib kelgan.[31]

Shunig bilan birga Fransuz tilidagi postkolonial adabiyotda afsona va folklor elementlaridan foydalanish madaniy identitetni mustahkamlash hamda G‘arb markazli hukmron qarashlarga qarshi chiqishning muhim usullaridan biri hisoblanadi. Yozuvchilar an’anaviy og‘zaki rivoyatlarni zamonaviy adabiy kontekstda qayta talqin qilish orqali mustamlakachilik diskursi tomonidan uzoq vaqt chetga surilgan madaniy guruhlarga o‘z ovozini qaytaradilar. Bu jarayon nafaqat madaniy merosning saqlanishiga xizmat qiladi, balki mustaqil jamoaviy xotiraning shakllanishini ham ta’minlaydi.

Masalan, Chinua Achebe o‘zining *"Things Fall Apart"* asarida igbo xalqining an’analariga tayanib, Afrika jamiyatini ichki nuqtai nazardan yoritadi va yevrosentrik tasavvurlarga qarshi pozitsiya bildiradi[32]. Xuddi shunday, Aminatta Forna ham o‘z asarlarida Afrika miflari va

[29] Said E. W. *Orientalism*. – New York: Pantheon Books, 1978. – 368 p.
[30] Bhabha H. K. *The Location of Culture*. – London: Routledge, 1994. – 285 p.
[31] Memmi A. *Portrait du colonisé, précédé de Portrait du colonisateur*. — Paris : Corrêa, 1957. — 163 p.
[32] Achebe, C. *Things Fall Apart*. — London : Heinemann Educational Books, 1958. — 209 p.

ramzlarini qo‘llab, mahalliy madaniy o‘ziga xoslikni yuksaltiradi[33]. Ngũgĩ wa Thiong‘o fikriga ko‘ra, “til madaniyatni olib yuradi”[34], bu esa an’anaviy rivoyat shakllarini qayta tiklash postkolonial sharoitda madaniy identitetni qayta qurishda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, folklor va afsonalardan foydalanish postkolonial adabiyotda qarshilik ko‘rsatish hamda madaniy o‘zlikni tasdiqlashning asosiy strategiyalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Har qanday yozuvchi uchun til adabiy ijodning “asosiy materiali” [35] bo‘lib, u ijod jarayonining markaziy vositasini tashkil etadi. Biroq sobiq mustamlaka hududlaridan chiqqan fransuz tilida ijod qiluvchi mualliflar uchun til tanlash masalasi mustamlakachilik tarixi va uning uzoq muddatli oqibatlari bilan chambarchas bog‘liq murakkab muammoga aylanadi. Bu holat, xususan, Assia Djebar va Alain Mabanckou ijodida yaqqol namoyon bo‘ladi, chunki har ikkisi fransuz tili bilan o‘ziga xos va individual ijodiy munosabatni shakllantirgan.

Fransuz millatiga mansub bo‘lmasalar-da, ushbu yozuvchilar o‘z ona tillari o‘rniga fransuz tilini adabiy ifoda vositasi sifatida tanlaydilar, bu esa mustamlakachilik davrida tilning majburan joriy etilishi va uning madaniy identitetga ta’siri bilan izohlanadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, fransuz tili lingvistik va madaniy “sovg‘a” sifatida ham talqin etilishi mumkin, biroq bu tushuncha o‘zida murakkab va ziddiyatli mazmunni mujassam etadi. Chunki u nafaqat mustamlakachilik tizimining tarixiy merosi, balki ayrim ijtimoiy va madaniy cheklovlarni yengib o‘tishga imkon beruvchi ochiqlik hamda erkinlik omili sifatida ham namoyon bo‘ladi. Boshqacha aytganda, ushbu tilni o‘zlashtirish ba’zi hollarda jamoaviy me’yorlarning qayta ko‘rib chiqilishiga hamda an’anaviy tabularning yangicha talqin qilinishiga zamin yaratgan.

Assia Djebar ijodi misolida fransuz tili va madaniyati, xususan, an’anaviy arab jamiyatida ayollarga cheklangan bo‘lgan so‘z erkinligi va o‘z fikrini ifoda etish imkoniyatini kengaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois, fransuz tili ayrim an’anaviy ijtimoiy cheklovlardan chiqish va nisbiy ozodlikka erishish vositasi sifatida qaralishi mumkin bo‘lib, bu holat uni tanlagan frankofon yozuvchilarning pozitsiyasini ham izohlaydi.

Biroq, bu lingvistik “egallash” jarayoni ko‘pincha o‘ziga xoslikni yo‘qotish hissi bilan ham kechadi, chunki u ona tili va madaniy ildizlardan qisman uzilish holatini yuzaga keltiradi. Mazkur vaziyatni ramziy surgun shakli sifatida talqin etish mumkin bo‘lib, u “boshqa” tilida ijod qilish jarayonining murakkabligini hamda erkinlik va ildizlarga sodiqlik o‘rtasidagi doimiy ziddiyatni yanada yaqqol namoyon etadi.

Xulosa qilib aytganda, postkolonial sharoitda yozuvchilar ko‘plab cheklovlar va murakkab adabiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Asosiy qiyinchiliklardan biri, eng avvalo, o‘zini ifoda etish uchun yangi makonni rivojlantirishdir. “Yangi” deganda biz G‘arb romanchilik modellarining oddiy reproduksiyasidan tashqariga chiqadigan original poetikani yaratishni nazarda tutamiz. Postkolonial adabiyot shuni ko‘rsatadiki, roman yozish ko‘pincha janr chegaralarini qayta ko‘rib chiqish bilan tavsiflanadi, bu esa turli adabiy shakllarning gibridlanishi va o‘zaro bog‘lanishiga olib keladi.

---

[33] Forna, A. *The Memory of Love*. — London : Bloomsbury Publishing, 2010. — 448 p.

[34] Ngũgĩ wa Thiong’o. *Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature*. — London : James Currey (Heinemann Educational Books Ltd), 1986. — 114 p.

[35] **Gauvin L.** *D’une langue l’autre : la surconscience linguistique de l’écrivain francophone // L’écrivain francophone à la croisée des langues : entretiens*. — Paris : Karthala, 1997. — 2e éd., 2006. — P. 5.

Biroq, qiyinchilik romanni G‘arb an’analariga asoslangan janr sifatida qo‘llashdan tashqariga chiqadi; eng muhimi, u mustamlakachilik merosi bo‘lgan fransuz tilining o‘zidan foydalanishda hamdir. Shunday qilib, til masalalari postkolonial adabiy ishlab chiqarishda markaziy o‘rinni egallaydi. Shu nuqtai nazardan, yozuvchilar turli murosalarning natijasi bo‘lgan va gibridlanish va tillararo aloqa hodisalari bilan ajralib turadigan o‘z yozuv tilini rivojlantirishga intiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Achebe, C. *Things Fall Apart*. — London : Heinemann Educational Books, 1958. — 209 p.
2. Bhabha H. K. The Location of Culture. – London: Routledge, 1994. – 285 p.
3. Forna, A. The Memory of Love. — London : Bloomsbury Publishing, 2010.— 448 p.
4. Gauvin L. D’une langue l’autre : la surconscience linguistique de l’écrivain francophone // L’écrivain francophone à la croisée des langues : entretiens.— Paris : Karthala, 1997. — 2e éd., 2006. — P. 5.
5. Memmi A. Portrait du colonisé, précédé de Portrait du colonisateur. — Paris : Corrêa, 1957. — 163 p.
6. Ngũgĩ wa Thiong‘o. Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature. — London : James Currey (Heinemann Educational Books Ltd), 1986. — 114 p.
7. Said E. W. Orientalism. – New York: Pantheon Books, 1978. – 368 p.
8. N.Sh.Yakhyokoulova Maghreb literature of french expression European Journal of Learning on History and Social Sciences Volume 1,Issue 4| 2024 ISSN:3032-1123https://doi.org/10.61796/ejheaa.v1i4.483 https://journal.silkroadscience.com/index.php/ejheaa
9. Н.Яхёкулова Взгляд на жанр автобиографического романа (на примере романа Асии Джебар «L’Amour la fantasia») ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ISSN:3030-3680 http://web-journal.ru/ Часть-21_ Том-3_ Май -2024
10. Н.Яхёкулова Магрибская литература французского выражения “WORLD OF SCIENCE” REPUBLICAN SCIENTIFIC JOURNAL COLLECTION OF MATERIALS 25th May 2024 Volume-7,Issue-5